

køn mere magt, men at frigøre kønnet fra magten.

Det jeg finder problematisk i Thranes bog, er altså den stædige vilje til at se Hattingbergs projekt som emancipatorisk, idet det, der fremstilles som emancipation, snarere fremstår som videreførelse eller internalisering af den patriarkalske diskurs, og idet der sættes lighedstegn mellem emancipation og magttilegnelse. Det skal imidlertid ikke hindre mig i at anbefale bogen til alle med interesse i kønnet og litteraturen; Thrane har gjort et godt stykke arbejde ved at grave Hattingberg-figuren frem, og hendes levende og engagerede fremstilling sætter tankerne i gang hos læseren, måtte man dele hendes standpunkt eller ej.

Inge Lise Rasmussen

Om livet i de nordiske saloner

Anne Scott Sørensen (red.): *Nordisk Salonkultur. Et studie i nordiske skønånder og salommiljøer 1780-1850*, Odense 1998, Odense University Studies of Scandinavian Languages and Literatures vol. 38 (Odense Universitetsforlag).

Det drejer sig om en meget velkommen og nyttig bog, der nu takket være Det Nordiske Samarbejdsnavn for Humanistisk Forskning har kunnet se dagens lys.

Et samlet overblik over salonlivet i Norden er der i de senere års litteraturhistorier, bl.a. i *Nordisk kvindelitteraturhistorie* (Munksgaard/Rosinante, 1993-1998), flere gange blevet taget til løb til, men på grund af en litteraturhistories formelle grænser kunne det i den sammenhæng naturligt nok ikke uddybes yderligere. Først nu har studierne omkring salonlivet, efter en fireårig periode med støtte (1994-98), fået sin egen store bog, der består af en Prolog og en Epilog, og derudover er inddelt i hele enogtyve kapitler, der sagtens kan læses enkeltvis. Altså er det en bog, som kan bruges som opslagsværk, men som ved sin letlæselige og behagelige fremstilling også fint kan læses ud i en køre som et stort og samlet, spændende kapitel i den fælles nordiske litteraturhistorie.

Værket er dog ikke kun et udvidet kapitel i litteraturens historie, for der er tænkt i tværfaglige baner, således at ikke bare litteraturhistorikere er med i projektet men også forskere fra sprog- og musikvidenskab samt (idé)historie. De er alle kvinder. Fra Danmark har vi litteratur- og medieforskerne Anne Scott Sørensen og Karen Klitgaard Povlsen samt musikforskeren Lisbeth Ahlgren Jensen. Norge er repræsenteret med professor i litteratur Torill Steinfeld samt førsteamanuensis i engelsk Anka Ryall. Sverige byder på musikforskeren Eva Öhrström samt historikerne Märtha Norrback og Elisabeth Mansén, foruden Ingrid Holmquist, der er forsker i kvindevidenskab. Dertil kommer fra finsk side forskerne Barbro Kindstedt og Maija Pelkonen.

Tilsammen har de ifølge Anne Scott Sørensens Prolog forsøgt at skabe en fælles ramme, hvori den nordiske salon-

verden »anskues som en æstetisk kultur i brydningen mellem gryende nationalstater og -økonomier; mellem aristokrati og borgerskab; mellem æstetik, politik og videnskab og som en »esse« for de mentale, kulturelle og sociale fænomener, vi i dag påstår som moderne (s. 11)«.

Det er naturligvis en stor mundfuld, hvori ikke alle løse ender kan samles, selv ikke på knapt 500 sider. Men forsøget er helhjetet. For eksempel får vi angående Danmark god indsigt i brydningen imellem det tyske aristokratis magt og det voksende dansksindede borgerskabs indflydelse i slutningen af det attende århundrede. Men også hvad Norge, Sverige og Finland angår, får vi fine eksempler på tidens nationale røre.

Tidens og dermed salonkulturens grundlæggende ideer bliver uddybende beskrevet med adskillige henvisninger til først Rousseau og siden periodens forskellige pædagogiske retninger. Den rent æstetiske del behandles af Anne Scott Sørensen i kapitlet »Salonens og skønandernes kulturalanalytik«, hvori især tyskerne Fichte, Schleiermacher, Schiller og Goethe må dele æren for at være ophavsmænd til de såkaldte skønandens sociale samværsformer i de mange saloner.

Men hvis bogen skal dække alt det kulturelle liv i salonerne, så mangler der nok nogle discipliner. Som sagt er der taget stort hensyn til det litterære. Også den musikalske side er godt dækket ind, og i nogle saloner var det som bekendt især musikken, der indtog en fremtrædende plads. Derimod mangler der nogle forskere fra både kunsthistorie og fra de naturvidenskabelige fag, og det nævnes da også i slutningen af prologen. For der blev samlet og diskuteret meget

kunst i tiden, og mange af de omtalte kvinder var selv udøvende kunstnere. Dertil kommer salonernes interesse for de videnskabelige eksperimenter, og ikke mindst den store interesse for blomster. Det sidste bliver dog delvis omhandlet i kapitlet om Kamma Rahbek.

Men derudover mangler der efter min mening også nogle repræsentanter fra teaterhistoriens og gestikkens verden, for der skabtes jo også teater inden for salonernes rammer. I kapitlet om Ida Brun, der er skrevet af Karen Klitgaard Povlsen, bliver attituden naturligvis grundigt behandlet, men selv om den form for optræden sammen med tableaut var typisk for tiden, var den jo ikke den eneste form for optræden af teatermæssig eller teatralisk art. Desuden havde jeg også gerne set nogle bud fra retorikkens verden på tidens særlige retoriske koder, både hvad angår selve omgangsformen, men også brevskrivningen samt den litteratur der var skrevet med publikation for øje. Det ville være spændende, ikke mindst da jo selve salonlivet var en form for »performance«, der netop byggede på nogle æstetiske stilidealer samt nogle meget konkrete europæiske forbilleder i specielt Tyskland, men også i Frankrig, Schweiz, Østrig og Italien, som man på bedste vis forsøgte at leve op til. Et rum blev iscenesat som ramme om et samvær af en speciel art, og inden for dets grænser opførte man sig i overensstemmelse med nogle helt præcise både skrevne og uskrevne regler. Dog skal det siges, at Elisabeth Mansen i sit interessante kapitel »Salonens landskab og artefakter« kommer ind på både scenerummets opbygning samt dets forskellige mere eller mindre faste »rekvisitter«; rekvisitterne kan i den sammenhæng båd-

de være den mad, der blev serveret, og de forskellige arrangementer af kunstværker, bøger og blomster.

Dog er det som altid nemt at kritisere og komme med forslag til, hvordan det kunne have været gjort. Vigtigt er det at understrege, at bogen, sådan som den ser ud, er mere end seriøs. Den skal faktisk have stor ros, for den samler et vigtigt materiale og behandler det både forskningsmæssigt og formidlingsmæssigt rigtigt.

De saloner der bliver beskrevet er for Danmarks vedkommende Charlotte Schimmelmans, Friederike Bruns og Kamma Rahbeks. Måske man også burde have inddraget Thomasine Gyllemborgs hjem. I hvert fald har hun også både privat og offentligt haft en enorm indflydelse på den offentlige meningsdannelse, ikke mindst hvad angår litteraturen og kvindens rolle i samfundet. For Sveriges vedkommende behandles især kvinderne Mathilde Orozco, der dog egentlig kom fra Italien, Malla Silverstolpe, Amalia von Helvig og Thekla Knös. Fra Norge kan vi læse om Camilla Collett, Christiane Koren og Catharine Kølbe; fra Finland om Aurora Karamzin. Det er klart, at man kunne have valgt anderledes; men allerede det medtagne stof er rigeligt. Og der skal jo også være arbejde til fremtidige forskere, eftersom det herværende værk jo meget naturligt kun er en midlertidig kortlægning af et fænomen, der forhåbentligt også i fremtiden vil blive diskuteret og belyst med stadigt nye former for forskning.

F.eks. synes jeg, det kunne være spændende at følge det vellykkede resultat op med en antologi indeholdende eksempler på både brevskriveri og de mere offentlige publikationer fra tiden.

Man kunne også tænke sig et katalog med billeder eller en samling musikalske eksempler.

Projektet er nordisk og behandler de nordiske saloner. Men salonkulturen har sine rødder i fælleseuropæisk kulturgods og er således bare en lille del af en yderst kosmopolitisk bevægelse og tradition. Noget man ikke skal glemme i dag, hvor vi jo også politisk befinder os over for et forenet Europa. For hvad det kulturelle angår, så gik man altid ud over de nationale grænser.

Blandt danskerne var Friederike Brun helt sikkert den mest internationale, og også den der med et moderne ord var den mest tværfaglige. Men hendes store spændvidde blev med tiden næsten en gene, for som tyskskrivende, der skrev som en del af en tysk tradition, blev hun som digter ikke taget med i de danske litteraturhistorier. Og eftersom hun jo boede fast i Danmark, mente man i Tyskland ofte, at hun heller ikke hørte med til den tyske litteraturs historie.

I lang tid kunne man stort set kun læse om Friederike Brun i kunsthistorierne, hvor hun om ikke andet fik tildelt en plads som gavmild mæcen. Louis Bobé skrev med interesse om kredsen omkring hende, men hende selv kritiserede han stærkt. Han betragtede hende som en fremmed og affekteret fugl, der tilsyneladende havde gjort bedre i at passe sin familie end at rejse rundt i Europa og holde salon. Man kan sige, at en næsten tilsvarende skæbne blev i dette århundrede Karen Blixen til del, for i halvtredsernes Danmark var også hun for stor og for international, og også hun blev kritiseret for at være affekteret. Først med tiden fik danskerne via udlandets store påskønnelse af hendes værk øjnene op for hendes storhed.

Sandheden var imidlertid, at Friederike Brun fik udgivet mange bøger, og at hun havde god forstand på ikke bare kunst, men også musik, teater, dans og litteratur, ja at hun endog fulgte med i den videnskabelige udvikling. Det har jeg prøvet at fremstille i min bog *Friederike Brun – En dansk-tysk forfatterindes liv*, 1992, og jeg har fulgt interessen op ved at nyoversætte hendes erindringer fra barndommen og ungdommen, *Morgendrømmens sandhed*, 1995, og senest at oversætte hendes skrift stilet til datteren, *Idas æstetiske udvikling*, 1998. Det er klart, at mit ensomme pionerarbejde ville have været lettere og måske også være blevet bedre, hvis det nuværende værk allerede da havde fandtes. Ja, jeg misunder faktisk deltagerne i projektet for deres muligheder for hele tiden at have kunnet udveksle ideer, alt mens arbejdet skred frem. Måske datidens kulturelle saloner netop i de heldige tilfælde er at genfinde i vore dages fælles arbejde omkring et forskningsprojekt eller en konference. Hvem ved, hvad eftertidens forskere har at sige om den ting?